

Vážené kolegyně a kolegové,

Čas od času se ve svých editorialech dotknu vědy. Náš časopis je zaměřen prakticky, avšak věda se od naší profese nedá oddělit. Navíc v médiích se objevuje debata o české vědě v poslední době častěji, zřejmě ne bez souvislosti s nárůstem finančních prostředků alokovaných do vědy. Protože mám pocit, že k tomuto tématu mám co říci, napsal jsem pár řádků o české vědě do jednoho týdeníku. Nevím zda tam vyjdou, možná ale budou zajímat čtenáře *Neurologie pro praxi*. Tady jsou:

Změny v řeči reflektují změny v myšlení. Někdy se ustálená spojení nemění, mění se však jejich obsah. Tak je to s pojmem česká věda, jehož obsah se pomalu mění na věda v Česku. Blahodárný vliv globalizace, vstupu do EU, informatizace a asi i přirozený vývoj v posledních patnácti letech vedl k tomu, že naši vědeckou produkci začínáme vidět v kontextu světové vědy a být někdy neradi, opouštíme stereotypy – jsme malí, chudí, na svět nemáme... Ovšem když pohlédnu očima vyspělých zemí, neubráním se výkřiku, že císař (česká věda) je nahý (ne sice bohatý, přesto marnotratný). Máme i dobré ústavy a laboratoře, máme vědce se skvělými výsledky, často dosahovanými za podmínek podstatně horších, než je tomu u „starých“ členů EU. Ve vědě ovšem platí, že srovnávat se lze jen s nejlepšími, buď něco objevím, vynalezu nebo alespoň zlepším jako první, nebo to nemá smysl. Náš systém řízení vědy málo nutí porovnávat se světem, tok peněz a vyhodnocení výsledků jsou netransparentní a neefektivní. Konflikty týkající se financování vědy a vysokého školství, propírané v médiích v posledních měsících, však nasvědčují tomu, že problematika vědy začala zajímat širokou veřejnost a zejména, že vědci se sami pouštějí do diskuzí, kam směřovat vědu v Česku a peníze na ni. Je už zřejmé, že se nedostane na všechny a nutně se oddělí elita od průměru.

Elitní vysoké školy a ústavy, elitní studenti, elitní vědci, elitní výzkumné projekty a samozřejmě podmínka toho všeho – elitní peníze. Diskuze na to téma u nás je v plenkách, rozpoutalo ji rozhodnutí MŠMT rozdělit podané výzkumné záměry podle výsledků jejich hodnocení tak, že finance jsou k dispozici pouze pro nejlépe vyhodnocené projekty. Ostatní zůstali bez peněz (byť dodatečně se i pro některé z nich nějaké peníze našly – to je ale jiná diskuze). Jedním ze zřejmých výsledků této kategorizace bylo jasné rozdělení vysokých škol s vědeckým potenciálem od těch druhých. Jak to vypadá jinde? Vyspělé země mají elitní vědecké a výukové ústavy – Cambridge a Oxford ve Spojeném Království, systém tzv. grandes écoles, například Ecole Normale Supérieure ve Francii, Karolinska v Stockholmu, MTI, Caltech a další v USA, Weizmann Institute v Izraeli, Eidgenössische Technische Hochschule v Curychu, atd. U sousedů v Rakousku se rozpoutala diskuze na téma University of Excellence, tedy elitní vysoké školy. Škola bude každých 5 let evaluována s tím, že pokud nebude mít parametry světové špičky, zanikne. Mělo by se jednat o středoevropské výzkumné centrum, které by přilákalo odborníky z nových členských zemí EU. Začít by se mělo s 20 profesory a cca 100–200 vybranými studenty a s rozpočtem 120 milionů Euro na rok, z toho 100 milionů by byly prostředky investované státem. Jiné studie mluví o 80 milionech, snad by se dalo začít i s padesáti. Pro srovnání, v ČR se diskuze letos na jaře točila kolem 2 mld Kč, tedy asi 65 milionů Euro, ale na celou zemi. V Rakousku také není jasné, zda se tyto peníze najdou, etablované školy se brání představě, že by tomu bylo na jejich úkor. Živý zájem mají regiony. Režim na elitních školách se bude ovšem lišit od toho, co dnes známe. Bude se podobat práci špičkových škol v USA: studenti studují na plný úvazek, kurzy trvají od rána do večera, volno se tráví v knihovně. Studenti jsou ve stálém kontaktu s učiteli. Ke studiu je přijato jen asi 10% uchazečů a ti platí (např. na Columbia University v New Yorku 35 000 US\$ ročně). Studium ukončí zadlužení až po uši, avšak s jistotou, že získají zaměstnání, jaké si budou přát. Co se týče efektivity i financí, americké elitní školy hrají ovšem jinou ligu, než je reálné představit si v ČR, tedy alespoň zatím...

Doba ovšem dozrává k podstatným změnám i u nás. Některá opatření by byla jednoduchá – výsledky vědy jsou totiž snadno srovnatelné uvnitř jednotlivých oborů, např. lze srovnat vědeckou produkci všech lékařských nebo přírodovědeckých fakult navzájem, lze najít kritéria pro srovnání efektivity i méně „tvrdé“ vědy, např. filozofických oborů. Základem musí být vzájemné srovnávání uvnitř jednotlivých specializací. Velmi jednoduchý bodový systém aplikoval autor těchto řádků jakožto řešitel výzkumných záměrů, kterých se účastnilo nejdříve pět, nyní osm neurovědných klinik a ústavů Masarykovy univerzity: peníze se rozdělují podle množství, a zejména kvality publikací. V průběhu několika let počet vědeckých publikací v uznávaných (impaktovaných) mezinárodních časopisech vzrostl několikanásobně. Ostatně nemusíme si nic vymýšlet, kvalita vědecké produkce se hodnotí i za našimi hranicemi. Žádný systém není bez chyb, jsou však systémy hodnocení a financování vědy více a méně efektivní, ten český patří zatím do té druhé kategorie.

Domnívám se, že nastal čas k zásadní změně. Je třeba sjednotit kontrolu všech peněz na vědu a vyhodnocení výsledků pod jednu střechu. Měl by to být orgán s velkou autoritou, na úrovni ministerstva (jak je tomu například ve Francii) nebo nezávislého úřadu. V každém případě nejsme tak bohatí, abychom si mohli dovolit špatný výzkum.

Na vaše příspěvky se i s redakční radou těším

prof. MUDr. Ivan Rektor, CSc.
předseda redakční rady